

Torpaq əldən gedir: səbəblər, həll yolları

Hər il 5 dekabrda qeyd olunan Ümumdünya Torpaq Günü torpağın insan hayatından fundamental rolunu təbliğ edir. Ümumdünya Torpaq Günü sağlam torpağın əhəmiyyətinə diqqəti yönəltmək və torpaq ehtiyatlarının davamlı idarə olunmasını müdafiə etmək üçün 2014-cü ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) tərəfindən təsis edilib.

Biz torpaq haqqında düşünəndə, bu haqda danışanda demək olar ki, həmişə onu kənd və təbietlə əlaqələndiririk. Nadir hallarda şəhər torpağının da fundamental olduğunu nəzərə alırıq. Urbanizasiyanın, şəhərləşmənin torpağa vurduğu zərər barədə yazılıq, betonlaşan şəhərlərin, daş binaların və asfalt küçələrin altında yatan, yağış suyunu udmağa, temperaturu tənzimləməyə, karbonu saxlamağa və hava keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edən torpaq qayğı göstərmirik. Axi torpaq sementle möhürünləndikdə, asfaltın altında qaldıqda bu funksiyalarını itirir və şəhərləri daşqınlarla, həddindən artıq istiləməyə və çirkənləməyə məruz qoyur. Betona çevrilmiş torpaqların geri qazanılması bəzən mümkünüsüz, bəzən də olduqca çətin olur. Ümumdünya Torpaq Gününnün 2025-ci il devizi də məhz "Şəhərlər üçün Sağlam Torpaqlar" mövzusu əsasında işlənib.

Planetimizin yaşaması üçün insanların torpaq ehtiyacı var, çünkü qidamızın 95 faizindən çoxu tor-

paqdan əldə edilir. Bundan əlavə, onlar bitkilər üçün vacib olan 18 təbii kimyəvi elementdən 15-ni təmin edir. Lakin, iqlim dəyişikliyi və insan fəaliyyəti nəticəsində torpaqlarımız deqradasiyaya uğrayır. Eroziya təbii tarazlığı pozur, suyun infiltrasiyasını və bütün canlı həyat formaları üçün keyfiyyətini, habelə qidakadı vita-min və qida maddələrinin səviyyəsini azaldır.

Davamlı və düzgün aparılan torpaq idarəetmə üsulları eroziyanı və çirkənməni azaldır, həmçinin torpaq biomüxtəlifliyini qoruyur, münbitliyi artırır və karbonun udulmasına töhfə verir, iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizədə mühüm rol oynayır.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) məlumatlarına görə dünyadakı torpaqların təxminən 15%-i yüksək dərəcədə məhsuldardır. Bildirilir ki, dünyadan torpaqlarının 33%-i artıq deqradasiyaya uğrayıb, yalnız 10-12% torpaq kənd təsərrüfatı üçün ideal hesab olunur. Torpaqların qalan hissəsi ya çox şoran, ya çox quru, ya

da eroziyaya məruz qalmış vəziyyətdədir. Bu, 2050-ci ilə qədər dünya əhalisinin artması səbəbindən ərzaq tələbatının 50% artacağı şəraitində ciddi problemdir.

Iqlim dəyişikliyinin torpağa təsirləri barədə son illər çox yazılır, müzakirələr aparılır. Eroziyanın artması birinci səbəbdür, güclü yağışlar, sel felakətləri torpaq yuyulmasını sürətləndirir. Bu prosesin Afrika, Cənubi Asiya və Latin Amerikasında mənfi təsiri olduqca böyükdür. Həmçinin torpağın quruması, yəni arıdlışma nəticəsində torpağın nəmliliyi azalır. Orta Asiya, Şimali Çin, Yaxın Şərqi və Afrikanın bəzi

bölgələri ən çox risk altında olan bölgələrdər.

Şoranlaşma da torpağı yoran problemlərdəndir. Dəniz səviyyəsinin qalxması sahilyanı ərazilərdə torpağa duzun keçməsini artırır, bu da kənd təsərrüfatına ciddi zərər verir, məhsuldarlığı kəskin azaldır. Torpaqda üzvi maddəsinin azalması da zərəri təsirlər sırasındadır, temperatur artıraq torpaqdakı karbon daha sürətli parçalanır, torpaq daha az münbit olur, su tutma qabiliyyəti azalır.

Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkışafı
Agentliyi

*Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın
İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə
“ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi”
istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb*

çox dərin zərərlər verir. Düzgün olmayan suvarılma sistemi də torpağı incidentən amillərdəndir. Suvarmadada sehvələr torpağı şorlaşdırır, bu səbəbdən kənd təsərrüfatı torpaqlarının 20%-i artıq şoran vəziyyətdədir.

Hazırda ən riskli regionlar Afrikada Sahara zonasıdır, burada quaraqlıq və çölleşme süretlənib. Mərkəzi Asiyada şoranlaşma, su çatışmazlığı, Cənubi Asiyada eroziya, sel, torpaq çirkənməsi, Latin Amerikasında meşə qırılmasası, heyvandarlığın təsirləri, Çində sürətli urbanizasiya və torpaq eroziyası səbəbindən torpaqlar ciddi zərər görür.

Dünyada torpağın bərpası üçün görülən tədbirlər əsasən regenerativ kənd təsərrüfatı üsullarıdır, çevik şumlama, örtüçü bitkilər torpağı nisbətən qoruyur. Ağlılı su idarəciyyili, damcı suvarma ilə hem su ehtiyatı, hem də torpaq qorunur. Meşələrin bərpası, xüsusilə Afrikada "Böyük Yaşıl Divar" layihəsi də torpağı qorumaq üçün atılan addimlardandır. Karbonu torpaqda saxlama proqramları, şoranlaşmış torpaqların fitoremediyası üsulları ilə də deqradasisiyanın qarşısı nisbətən alınır.

Lale Mehrali